

TYSKE UDTALELSER MOD GRÆNSEREVISIONSKRAVET

AF

NIELS HANSEN

CAND. THEOL., REDAKTØR AF „HEIMDAL“, AABENRAA

★

Det er nu fra alle Sider anerkendt som en Kendsgerning, at det var ud fra et *Retfærdighedssynspunkt*, at man fra dansk Side i 1920 krævede Grænsen lagt saaledes, som den blev, i Overensstemmelse med Afstemningsresultatet.

Naar den nye Grænse er bleven bekæmpet saa voldsomt fra visse tyske Kredse, som Tilfældet har været, især i de første Aar efter Genforeningen, og naar Kravet om en Grænserevision Gang paa Gang er bleven fremsat, saa maa dette imidlertid bedømmes paa en anden og dybere Baggrund, nemlig Grænsedragningens Forbindelse med Versailles-Traktaten. Ingen kan jo være i Tvivl om, at det havde været heldigt, om den nye Grænse havde faaet begge de implicerede Parters, Danmarks og Tysklands officielle Sanktion ved en gensidig Overenskomst. Og det er fra tysk Side meget ofte blevet fremhævet, at det dansk-tyske Spørgsmaal *burde* og kunde være ordnet paa den Maade. Men *en saadan Ordning umuliggjordes af Situationen, som den laa efter Verdenskrigens Afslutning og Tysklands Sammenbrud*. Thi Situationen var den, at da laa alle Afgørelser hos de sejrende Ententemagter, og de, navnlig Frankrig, vilde paa ingen Maade tillade, at Forhold vedrørende Tysklands Fremtid blev afgjort udenom dem. Men dette Forhold har visse tyske Kredse ikke *villet* forstaa.

Imidlertid er det ogsaa en Kendsgerning, at Tyskland officielt har erklæret, at det ikke vilde have noget imod, at det tysk-danske Grænsespørgsmaal blev afgjort ved Fredsforhandlingerne i Paris. Det skete nemlig i den tyske Udenrigsminister BROCKDORFF-RANTZAUS Note til de allierede Magter af 14. Maj 1919, hvori det hed:

„Den neutrale danske Regering ved, at den *nuværende* tyske Regering stedse har været beredt til at komme til Forstaaelse med den angaaende en ny Grænse stemmende med Nationalitetsprincippet. *Dersom den danske Regering til Trods herfor skulde foretrække at frem-*

sætte sine Krav ad Omvejen over Fredsforhandlingerne, er den tyske Regering ikke til Sinds at fremsætte Indsigelse derimod.“

Forhandlingerne kom til at gaa „ad Omvejen“ over Versailles, og da Tysklands Politik efter Fredsslutningen har været og maatte være en uafbrudt Kamp imod Versailles-Traktaten, har det ogsaa berørt den dansk-tyske Grænsedragning, og Kravet om en Revision af denne Grænse kunde meget let passes ind i de store Linjer i denne Tysklands Politik — saa meget mere som det er lettere at komme over, hvor Gærdet er lavest, lettere overfor en lille Stat end overfor en Stormagt.

Desværre forspildtes Lejligheden, da den var til Stede, til at løfte Spørgsmaalet ud af dette Komplex, nemlig ved den saakaldte *tresidede* Traktat, der med Tysklands Underskrift vilde have bragt os den officielle tyske Anerkendelse. Men den tresidede Traktat faldt under Bordet efter de bevægede Paaskedage i 1920.

Men Grænsen af 1920 har sin Styrke i sig selv. Derigennem har den øvet sin Virkning i de Aar, der er gaaet, og det vil den gøre i Fremtiden. Og er end Kravet om en Revision af Grænsen bleven fremsat Gang paa Gang fra tysk Side under Grænsedrøftelsen i de forløbne Aar, foreligger der ogsaa fra tysk Side saa mange og saa vægtige Udtalelser i modsat Retning og fra saa betydelige og fremtrædende Mænd, at de yder det danske Standpunkt en meget betydningsfuld, ja afgørende Støtte. Og i denne Forbindelse maa tillige fremhæves alle de Udtalelser om Grænsen af 1920 fra de nordiske Lande, der alle uden Forbehold slutter sig til den danske Opfattelse.

Det vil have historisk Interesse at se og læse de tyske Udtalelser i Sammenhæng. Man faar herved tillige Øje paa den *Udviklingslinje*, der har præget Grænsedrøftelsen. Og Udtalelserne vil derigennem afgive et vægtigt Vidnesbyrd om, at Grænsen, som den blev lagt i 1920, har været en Betingelse for en fremtidig fredelig Udvikling af Forholdet mellem Danmark og Tyskland, i Folke-Forstaaelsens og Forsoningens Aand.

I det følgende aftrykkes Citater, som gengiver Udtalelser af fremtrædende tyske Politikere imod Grænserevisionskravet. Den kronologiske Rækkefølge vil tydeligt vise Udviklingslinjen, hvis Retning vi fra dansk Side kun kan være tilfredse med. Langt de fleste Udtalelser falder i Aarene 1923—24, men fra da af ebber Drøftelsen ganske langsomt ud eller forandrer Karakter.

Den 26. November 1921 afholdtes i Berlin en Konference mellem Repræsentanter for *danske og tyske Arbejderorganisationer* til Drøftelse af Spørgsmaalet om

Beskyttelse af Mindretallene paa begge Sider af den dansk-tyske Grænse. I Forhandlingerne deltog Formændene for det danske og det tyske Socialdemokrati, TH. STAUNING og OTTO WELS, endvidere de tyske Socialdemokrater Rigsdagsmand MOLKENBUHR og Landraad EDUARD ADLER og fra dansk Side Folketingsmand J. P. NIELSEN og Sekretær ALSING ANDERSEN. Der vedtoges en Overenskomst, der offentliggjordes samtidig i „Socialdemokraten“ i København og i „Vorwärts“ i Berlin den 11. December 1921, og hvis Hovedindhold var, at Mindretallene skulde værnes imod Vold og Vilkaarlighed, at deres Ret skulde værnes af Landets Love og ikke ved udenlandsk Diplomati, og at *den nuværende Grænse skulde anerkendes som lovlige fastlagt*. Om det sidste Punkt hed det i Overenskomsten:

„Idet man iøvrigt udtaler Ønsket om et godt broderligt Forhold mellem de to Landes Befolkninger, *anerkender man de ved Versailles-Traktaten og ved de stedfundne Folkeafstemninger fastsatte Grænser som lovlige gældende*.“

Dette Afsnit var særligt fremhævet i „Vorwärts“ ved fede Typer og spærret Skrift. Overenskomsten vakte Modsigelse og fremkaldte en livlig Drøftelse i tyske Blade. Foreløbig aftrykte det socialdemokratiske Blad i Flensborg „*Flensburger Volkszeitung*“ Erklæringen uden Forbehold og uden Kommentar, men tog senere Afstand fra den og erklærede i en Artikel 17. Jan. 1922, at „hverken de borgerlige eller de socialdemokratiske Grænseboere har erklæret sig enige i Tilkendegivelsen i „Vorwärts“, nej, de har klart og tydeligt taget Standpunkt derimod.“ Dette stod imidlertid i afgjort Modstrid med den Resolution, som Socialdemokratiet i Flensborg havde vedtaget den 9. Maj 1920, hvori det hed:

„Vi kræver, at den Folkevilje, der lagde sig for Dagen ved Folkeafstemningen, respekteres og uforfalsket bringes til Gennemførelse som det i Fredstraktaten bestemte Grundlag for Grænsefastsættelsen, saaledes at Grunden paa Forhaand borttages for enhver Agitation.

Vi kræver øjeblikkelig Fastsættelse af den tysk-danske Grænse efter Befolkningens Ønske paa Grundlag af Fredstraktaten (Art. 109) som det første Forsøg paa en sand Gennemførelse af Folkenes Selvbestemmelsesret.“

Paa 75-Aars-Dagen for den slesvig-holstenske Rejsning, den 24. Marts 1923, holdt den socialdemokratiske preussiske Ministerpræsident *Braun* en Tale ved en Fest paa Raadhuset i Kiel, hvor han talte om

„den uretfærdige Metode, hvorpaa Selvbestemmelsesretten var bleven anvendt i Nordmarken.“ Derefter fortsatte han: „Med særlig Vemod og Hengivenhed mindes vi i Dag de Folkefæller, der vel i det ydre er gaaet tabt for os, men som i det indre er forbleven i Forbindelse med os.“

(„Hejmdal“ 26. 3. 1923.)

Samtidig udtalte den tyske Indenrigsminister OESER, tidligere Redaktør af „Frankfurter Zeitung“ og preussisk Landdagsmand og efter Sammenbrudet Trafikminister i Preussen, i et Interview med en dansk Korrespondent i Berlin:

„Den tyske Republik har det inderlige Ønske at kunne leve i Fred og Venskab med sine Naboer. Tyskland føler sig lykkeligt over at have fundet venlig Forstaaelse hos de skandinaviske Folk i sin dybe Nød.“ (,,Hejmdal“ 27. 3. 1923.)

„Socialdemokraten“ i København modtog kort efter en Artikel fra den socialdemokratiske tidligere tyske Rigskansler PHILIPP SCHEIDEMANN, hvori det hedder:

„At Afstaaelse af slesvigsk Land, at Adskillelsen mellem nord- og sydslesvigsk Befolkning ikke har udløst glade Følelser i Tyskland, behøver ikke at betones for dette Blads Læsere. Men intet forstandigt Menneske kan dog se bort fra, hvor statsklogt Danmark har handlet, idet det lige saa lidt lod sig lede af sine Nationalister som vi af vore Altyskere.“ (,,Socialdemokraten“ 4. 4. 1923.)

Den kendte tyske Socialistfører, efter Sammenbrudet Understatssekretær i Udenrigsministeriet, KARL KAUTSKY behandlede i en Udtalelse i „Nationaltidende“ Forholdet mellem Frankrig og Tyskland, og heri forekom følgende Sætning:

„Der er foretaget talrige Grænseændringer, men den eksemplariske Maade, hvorpaa dette skete i Nordslesvig, var og blev en Undtagelse.“ (,,Hejmdal“ 26. 4. 1923.)

Før den tyske Gesandt VON MUTIUS i Foraaret 1923 tiltraadte sin Post i København, udtalte han i et Interview til „Hejmdal“s Korrespondent i Berlin:

„To Folk, der staar hinanden broderligt nær, glemmer i Grænsestriden deres germanske Familieskab. Det er min faste Beslutning at gøre, hvad jeg kan, for at udligne disse Stridigheder. Jeg tror, det maa kunne lykkes, hvis begge Parter lægger lidt god Vilje for Dagen. Men jeg vil ikke undlade at betone, at efter min Overbevisning tilkommer det Danmark at vise den største Imødekommenhed. Det er Danmarks ridderlige Pligt. Til syvende og sidst er det dog os, der er bleven frataget noget, og det er Danmark, der har faaet det . . . Jeg finder, at det slesvigske Problem i Sammenligning med vore øvrige Grænsestridigheder er saa ringe og lettilgængeligt, at det maa kunne bringes til Klarhed — i hvert Fald i København og Berlin.“ (,,Hejmdal“ 30. 4. 1923.)

Den preussiske Ministerpræsident BRAUN, der ved den slesvig-holstenske Mindefest i Kiel 24. Marts havde talte om den „uretfærdige Metode, hvorpaa Selvbestemmelsesretten var bleven anvendt i Nordmarken“, blev et Par Maaneder senere interviewet af „Hejmdal“s Korrespondent i Berlin. I Interviewet udtalte

han sig om den danske og den tyske Mindretalsordning paa en Maade, der viste, at han ikke var rigtig orienteret om de virkelige Forhold; navnlig angreb han skarpt „den danske Agitation for en Ejdergrænse“, som han jo, hvad Udviklingen senere har vist, tillagde langt større Betydning, end den kunde gøre Krav paa. Iøvrigt indledede han sine Udtalelser med følgende:

„Der findes næppe noget Menneske i Tyskland og Preussen, som ikke oprigtigt ønsker at knytte de to Nabofolk, Danske og Tyske, saa tæt og intimt til hinanden som muligt. Der bestaar det næreste Slægtskab imellem os, saavel hvad Folkeracen som hvad det økonomiske Samkvem angaar. *De Kendsgerninger, som hidtil har skilt os, tilhører nu Historien* og burde ikke være bestemmende for Fremtiden. Jeg tror, at Flertallet af det danske Folk nærer de samme Ønsker om gensidigt Venskab, men jeg nægter ikke, at Vejen til dette Maal i Øjeblikket er truet af svære Hindringer. I Landdagens Udvalg har Talere af alle Partier peget paa den Fare, der i Form af dansk Propaganda truer Tysklands Nordmark. Naar De tager min politiske Holdning i Betragtning [Braun er som nævnt Socialdemokrat] vil De indse, at det ikke drejer sig om chauvinistiske Talemaader, naar jeg betegner denne Frygt som begrundet.“ (,,Hejmdal“ 24. 5. 1923.)

I sin Udtalelse kom Ministerpræsidenten ikke med et Ord ind paa tyske Ønsker om at faa Grænsen flyttet mod Nord, — i god Overensstemmelse med hans Fremhævelse af, at „de Kendsgerninger, som hidtil har skilt os, nu tilhører Historien.“

I Modsætning til Braun gjorde PHILIPP SCHEIDEMANN i en Artikel i „Vorwärts“ 3. Juli 1923 den Opfattelse gældende, at „man for Guds Skyld ikke skulde gøre Danmark ansvarligt for den Agitation“, som Braun havde paataalt. Scheidemann indledede sin Artikel, der havde til Overskrift „Det danske Spørgsmaal“, med følgende Bemærkninger:

„Med Forbavselse vil Læserne sige „Det danske Spørgsmaal“ — Ja, hvad er det? Siden hvornaar har vi ogsaa et dansk Spørgsmaal ved Siden af de andre slemme Spørgsmaal af indre- og ydrepolitisk Karakter?

Jeg er bange for, at vi er paa bedste Vej til ved Dumheder, som de hørte hjemme under det gamle Regime, ogsaa at støde Danskerne fra os, som iagttog en virkelig Neutralitet overfor os under Krigen, som efter Krigen har ydet os Hjælp paa mange Maader, og som varetog den for dem virkelig gode Lejlighed til at virkeliggøre gamle danske Fordringer i Slesvig paa en statsklog Maade, som vi kunde ønske, at Polakker, Belgiere, Franskmand osv. vilde tage til Forbillede; thi Danmark kunde ved Frankrigs Hjælp — det behøver ingen at være i Tvivl om — have faaet saa meget af Slesvig, som det havde forlangt.“ (,,Hejmdal“ 5. 7. 1923.)

Under et Ophold i Danmark udtalte den konservative tidligere tyske Rigs-kansler Dr. MICHAELIS, der som Formand for Tysklands kristelige Studenter-

forbund deltog i et kristeligt Studentermøde paa Nyborg Strand, sig paa følgende Maade i et Interview med „Fyns Venstreblad“:

„Det nordslesvigske Spørgsmaal er efter min Mening afgjort. Vi Tyskere har loyalt bøjet os for Afstemningen, og vi anerkender den. *Den nuværende dansk-tyske Grænse ligger fast*, og begge Folk bør nu arbejde paa at styrke Freden imellem dem i Stedet for at drive chauvinistisk Agitation.

Fra tysk Side har vi opgivet vor Agitation i det slesvigske Spørgsmaal, og de danske Chauvinister bør gøre ligesaa. Det gaar ikke mere paa den Maade. Nu er Befolkningen spurgt, og dens Vilje er opfyldt. Dermed er vi Tyskere tilfredse. Det bør Danskerne ogsaa være.“
(„Hejmdal“ 12. 7. 1923.)

Dr. Michaelis' Udtalelse fremkaldte livlig Drøftelse og skarpe Angreb i den tyske Grænsepresse, og foranlediget deraf offentliggjorde han et Par Uger senere følgende Erklæring:

„Jeg hører, at en Samtale, som jeg tilstod en dansk Korrespondent i Nyborg den 11. Juli, har givet Anledning til Misforstaaelse og Ophidselse. Jeg skal have ytret, at vi i Tyskland var tilfredse med Løsningen af Grænsespørgsmaalet mellem os og Danmark. Det er selvfølgelig ikke rigtigt.

Jeg har paa Spørgsmaalet, hvorledes jeg stillede mig til Grænseproblemet, svaret: Afgørelsen er falden. *Tyskland og Danmark maa slaa sig til Ro dermed* (sich damit abfinden). Hovedsagen er, at den chauvinistiske Kamp paa begge Sider tier, for at Folkene kan faa Ro.“
(„Hejmdal“ 1. 8. 1923.)

Men heller ikke denne Udtalelse tilfredsstillede de tyske Grænsepolitikere, og den i Slesvig oprettede Sammenslutning mod den danske Agitation, „Arbeitsgemeinschaft“, afæskede Dr. Michaelis en ny Erklæring, hvori han udtaler, at han ikke anser Afstemningen for svarende til Retfærdigheden, en-bloc-Afstemningen var til Skade for Tyskland og „førte overvejende tyske Omraader og Landsbyer ind under dansk Herredømme imod Folkenes Selvbestemmelsesret“. Han vedkender sig ikke Udtalelsen: „Befolkningens Vilje er opfyldt, vi anerkender Afstemningen“. Erklæringen sluttede:

„Jeg har i Interviewet ikke udtalt mig om Retten eller Uretten. Jeg har kun konstateret den Kendsgerning, at Afgørelsen var falden, og at der for Tiden paa begge Sider ikke bestaar nogen Mulighed for at ændre noget ved Grænsen. Dertil har jeg knyttet den Advarsel til de stridende at *undgaa chauvinistiske Fjendtligheder*, under Hensyn til den frygtelige Ødelæggelse af de europæiske Folks Livsnerver. Et sagligt berettiget, i Formen maadeholdent Forsvar mod videregaaende fjendtlige Krav skulde ikke ved denne Advarsel være afskaaret fra at komme til Orde.

Jeg har ved mit Ophold i Danmark modtaget det Indtryk, at der i videre Kredse i ikke ringe Omfang er givet Muligheder for Forstaaelse af de modstridende Stand-

punkter. Ikke paa svag, pacifistisk Vis, men under fuld værdig Varetagelse af de nationale berettigede Standpunkter maatte det forsøges at hidføre en Forstaaelse og fjerne Brodden, der til Dels hidrører fra manglende Kendskab til den andens Egenart. Hvad der vilde være utænkeligt overfor Polakkerne i Øvre-Schlesien, Posen og Danzig — det er ikke umuligt overfor Danskernes kulturelt højstaaende Folkestamme.“

(„Hejmdal“ 23. 8. 1923.)

Selv denne afpressede Erklæring, hvori Dr. Michaelis i Formen har maattet gøre Indrømmelser overfor den tyske Agitation, viser jo Afstanden mellem ham og denne Agitation og den „chauvinistiske Fjendtlighed“, som han saa indtrængende advarer imod.

Den tyske Rigsindenrigsminister OESER, der tidligere overfor en dansk Korrespondent i Berlin havde udtalt sin Glæde over, at den tyske Republik havde fundet venlig Forstaaelse i de skandinaviske Lande, udtalte ved Indvielsen af den nye Frihavn i Flensborg den 17. Juli 1923 ifølge „Flensburger Nachrichtens“ Referat:

„For ensidige danske Fordeles Skyld er den nye Grænse bleven paanødt det tyske Folk. Tysk Folkeliv og tysk Folkefællesskabs livsvigtige Interesser er bleven haardt krænkede derved. Flensborgerne har ikke glemt Afstemningstidens haarde Dage under fjendtlig Besættelse. Den urokkelige Vilje til Genopbygning og *Ønsket om et godt Forhold til Nabolandet* har bevæget Rige og Stat til at give Flensborg By den fornødne Hjælp til Indretning af denne Havn.“

(„Hejmdal“ 19. 7. 1923.)

Overfor Indenrigsministerens Tale om, at „Grænsen var paanødt Tyskland for ensidige danske Fordeles Skyld“, vil det være nødvendigt at fastslaa, at Grænsen blev sat i Overensstemmelse med Folkenes Selvbestemmelsesret, som den tyske Regering havde anerkendt. Iøvrigt hørte Dr. Oeser selv til den Kreds af tyske Politikere, der før Krigen ønskede det nordslesvigske Spørgsmaal løst netop paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret.

Efter Afslutningen af den interparlamentariske Konference i København i August 1923, aflagde de tyske Parlamentarikere, der havde deltaget i Konferencen, et Besøg i Horserød-Lejren for at hilse paa de tyske Feriebørn. Ved Afskeden tog den tidligere tyske Rigskansler, Centrumsføreren FEHRENBACH Ordet og udtalte:

„Vi har mødt mange opmuntrende Tegn under disse Dages Samvær, men denne Afslutning opvejer alt andet: Her ser vi Freds- og Forsoningsarbejdet i Gerningen. Det danske Folk — uden Hensyn til Klasser og Anskuelse og uden at spørge om Politik eller Religion — aabnede Favnen for vore syge og sultne Børn og gav dem i Titusinder den kærligste Pleje. Hvilket herligt Folk!

Jeg ved, det maa *have kostet Danmark meget at vise denne Kærlighed. Danmark havde meget at glemme*, men glemte i Menneskekærlighedens Navn saa fuldkomment, at vi maa sige: Det er den Aand, der kalder Fremtidshaabet til Live i vort arme, fortvivlede Land. Her knyttes ubrydelige Baand mellem det danske Folk og Barnehjerter, der engang vil slaa i voksne Mænds og Kvinders Barm med usigelig Taknemlighed og udødeligt Ven-skab mod Danmark.“
(„Hejmdal“ 20. 8. 1923.)

Et Par Dage efter bragte „Socialdemokraten“ følgende Udtalelse i Form af et Interview med den socialdemokratiske daværende tyske Indenrigsminister SOLLMANN:

„Saavidt jeg fra min fjerntliggende Hjemegn ved Rhinen har kunnet orientere mig i denne Sag, *kan jeg overhovedet ikke anerkende, at der eksisterer et slesvigsk Spørgsmaal*. Danmark har under Krigen indtaget en saa klar neutral Stilling, og dens Befolkning, navnlig Arbejderklassen, har baade under og efter Krigen gjort tyske Børn saa meget godt, at jeg ikke kan tro, at der skulde være en dyberegaaende politisk Modsætning mellem Tyskland og Danmark.“
(„Hejmdal“ 23. 8. 1923.)

Denne Udtalelse fremkaldte, som det kunde forudses, en skarp Protest fra tysk grænsepolitisk Side, og for ikke at skaffe Regeringen yderligere Vanskeligheder i en kritisk Tid, fandt Indenrigsminister SOLLMANN det hensigtsmæssigt at lade Wolffs Bureau bringe en Berigtigelse, hvori det hed:

„Wolffs Bureau er bemyndiget til at erklære, at dette Interview, for saa vidt som det berører Slesvig, er bleven opfattet fejlagtigt. I Anledning af en Samtale om den politiske Situation blev der bagefter ogsaa forelagt Ministeren Spørgsmaalet om Forholdet til Danmark. Han svarede, at han, der netop var blevet udnævnt til sit Embede, endnu ikke kunde udtale sig om de slesvigske Forhold, og han fremsatte derefter kun de i „Socialdemokraten“ omtalte venlige Bemærkninger om Danmarks Neutralitet under Krigen og om den danske Hjælp til tyske Børn. Han udtalte som sin Overbevisning, at Differencer med Danmark vilde kunne udjævnes uden større Vanskelighed. Om Rigets principielle Stilling til Versailles-Fredens Traktatbestemmelser om Slesvig blev der ikke talt. Det er Rigsindenrigsministerens stadige Bestræbelser at lindre de svære Følger af Fastsættelsen af Nordmarksgrænsen, der er sket uden at Tyskland er bleven spurgt.“
(„Hejmdal“ 30. 8. 1923.)

I Tilslutning hertil udtalte Ministeren sig, som det paa det Tidspunkt næsten altid skete i herhenhørende officielle Udtalelser, imod den „ejderdanske Agitation“, og den paa Tysk skrevne danske Presse sydfor Grænsen. Iøvrigt viser en Sammenligning mellem „Socialdemokraten“s Gengivelse af Interviewet og Wolffs Bureaus Berigtigelse, at Rigsindenrigsminister Sollmann, ligesom Dr. Michaelis, i Realiteten i den afpressede Erklæring fastholdt sin principielle Opfattelse.

Dagen efter Fremkomsten af Rigsindenrigsminister Sollmanns Udtalelse i „Socialdemokraten“ bad „Hejmdal“ Ministerens Partifælle Dr. BREITSCHIED, tidligere tysk Indenrigsminister og det socialdemokratiske Partis Ordfører i udenrigspolitiske Spørgsmaal, om en Udtalelse. Dr. Breitscheid udtalte sin Glæde over Sollmanns klare og bestemte Ord:

„Det er det socialdemokratiske Partis Opfattelse, som Indenrigsministeren her har givet Udtryk.“
(„Hejmdal“ 24. 8. 1923.)

Da en Medarbejder ved „Nationaltidende“ kort Tid efter havde en Samtale med Rigspræsident EBERT, udtalte denne sig meget rosende om Danmark, men var meget utilbøjelig til at komme ind paa politiske Forhold. Paa Journalistens Spørgsmaal, hvad Rigspræsidenten mente om det sønderjydske Spørgsmaal, svarede Ebert:

„— Det er Politik — og det vil vi ikke ind paa, vel? Men De saavel som alle Danske ved, at det store Flertal i Tyskland vil et smukt og godt Naboforhold til Danmark. Der er visse Besværligheder, — det er der altid ved Overgang og ved Nyorientering, men ogsaa de vil blive overvundet.

— Flensborg?

— Og jeg vil stadig hævde, at der ikke er to Folk, der har bedre Betingelser end det danske og tyske for at kunne leve godt sammen. Og husk paa, Tiden læger alle Saar — selv dem, der ser ud til at være dybest.“
(„Hejmdal“ 12. 9. 1923.)

Det var ikke vanskeligt at forstaa, at Rigspræsident Ebert ikke ønskede Afæren med Dr. Michaelis og Indenrigsminister Sollmann om igen.

Den kendte tyske Nationaløkonom Professor WERNER SOMBART kom under et Ophold i København i et Interview med „Nationaltidende“, hvor han betegnede sig selv som Monarkist og Militarist, ogsaa ind paa Grænsespørgsmaalet:

„Jeg antager, at man her i Danmark er af den Anskuelse, at vi lægger megen Vægt paa det i Tyskland. Det, tror jeg, er forkert. Spørgsmaalet er slet ikke saa stærkt betonet hos os, og jeg personlig er fuldkommen tilfreds med den Grænse, som nu er lagt, og den Adskillelse, som har fundet Sted.“
(„Hejmdal“ 20. 10. 1923.)

Den 28. November 1923 meddelte et Telegram fra Berlin, at der ved et Møde i Flensborg den 25. November af Ledelsen for det tyske og for det danske Socialdemokrati var vedtaget en Udtalelse, hvori man anerkendte den bestaaende Grænse og med sluttet Front vilde bekæmpe enhver Irredenta paa begge Sider af Grænsen. Nogle Dage i Forvejen var de paa Tysk skrevne danske Blade syd

for Grænsen bleven forbudt under de herskende urolige Forhold i Tyskland, der under Udsigt til Borgerkrig havde medført Indførelse af Belejringstilstand. Forbudet var begrundet med Henvisningen til, at disse Blade havde støttet Bestræbelser for at bryde Grænsen, og tyske Socialdemokrater udtalte, at de derfor maatte henregnes til den Irredenta, som Socialdemokraterne paa begge Sider af Grænsen vilde bekæmpe. Heroverfor erklærede Stauning imidlertid, at „Bladmeddelelserne om, at Konferencen i Flensborg beskæftigede sig med Forholdet til de to af Slesvigs Kommandant forbudte tyskskrevne, men dansksindede Blade, var grebet ud af Luften“.

I Erklæringen, der indledende henviste til den dansk-tyske socialdemokratiske Konferencs Beslutning af 26. November 1921, hed det:

„I Anledning af de Planer, som med Tilslutning fra Enkeltpersoner i danske Kredse udkastes om en Forskydning af den danske Grænse til et sydligere Punkt end det nuværende, hvis den ved de sørgelige Forhold i Tyskland paabegyndte Splittelse og Opløsning skrider frem, udtaler de danske Repræsentanter, at saadanne Forsøg paa Udnyttelse af det tyske Riges Nød vil møde det socialdemokratiske Partis og hele den danske Arbejderklasses enstemmige Modstand. I den Henseende staar Danmarks nuværende Regering ifølge Statsminister Neergaards Udtalelse i den danske Rigsdags Folketing den 18. Okt. d. A. paa samme Standpunkt, og der er ikke mindste Tvivl om, at et overvældende stort Flertal af det danske Folk indtager dette Standpunkt.

Paa samme Maade *afviser det tyske Socialdemokrati kategorisk alle Planer om Generobring af det Omraade, der nu er tillagt Danmark.* Disse Planer, enten de har til Formaal at forene det danske Slesvig med det tyske Rige eller at tilvejebringe en selvstændig slesvig-holstensk Stat, vil møde den stærkeste Modstand fra det socialdemokratiske Parti, fra den tyske Arbejderklasse og fra den overvejende Masse af hele det tyske Folk.

Konferencen bekræfter i fuld Overensstemmelse med de socialdemokratiske Partier i Danmark og Tyskland, at den efter Fredsslutningen i 1920 efter stedfundne Folkeafstemninger *fastsatte Grænse mellem Danmark og Tyskland anerkendes som den lovlige gældende Grænse.* Det tyske, saavel som det danske Socialdemokrati afviser enhver irredentistisk Bevægelse.“
(„Hejmdal“ 30. 11. 1923.)

Erklæringen var underskrevet for det tyske Socialdemokrati af OTTO WELS og for det danske Socialdemokrati af TH. STAUNING. — Det meddeltes senere i „Sonderburger Zeitung“, at af tyske Grænsesocialdemokrater havde Formanden for den socialdemokratiske Organisation i Flensborg W. HABERLAND, fhv. Medlem af Weimar-Nationalforsamlingen P. MICHELSEN, Landraad E. ADLER, Egernførde, og Redaktøren af „Flensburger Volkszeitung“ HANS JENSEN deltaget i Konferencen.

At den socialdemokratiske Overenskomst blev betragtet som meget betydningsfuld, fremgik af de voldsomme Angreb, den var udsat for særlig i den tyske

Grænsepresse og slesvig-holstenske Blade. Denne Aktion blev endvidere taget op af de reaktionære Partier i Tyskland og udnyttet til et Angreb mod den preussiske Koalitionsregering, som den socialdemokratiske Ministerpræsident Braun stod i Spidsen for. Den 14. December blev der i den preussiske Landdag af Repræsentanter for Højrepartierne rettet et skarpt Angreb paa Overenskomsten. Det afvistes af Indenrigsminister SEVERING under Henviisning til, at Overenskomsten ikke berørte hans eller Ministerpræsident Brauns tidligere Udtalelser. Samtidig indbragtes af Repræsentanter af Højrepartierne en Interpellation i det preussiske Statsraad (Overhus) om Overenskomsten.

De voldsomme Angreb mod Overenskomsten foranledigede *den socialdemokratiske Forening i Flensborg* til at tage Stilling til Spørgsmaalet paa et Møde den 4. Januar 1924. Paa dette Møde vedtoges en Udtalelse, hvori det hed, at det

„fuldtud stiller sig paa den mellem det tyske og det danske socialdemokratiske Parti afsluttede Grænseoverenskomsts Grund . . . Overenskomsten skal og vil tjene til at trænge Grænsekampen ind i saglige Baner for at afgive Plads for en endelig Forstaaelse mellem de to Folk. Forsamlingen protesterer imidlertid ogsaa paa det skarpeste imod den borgerlige Presses Metode, der fremstiller os som nationalt upaalidelige. Ikke et eneste Punkt i Aftalen giver Anledning hertil . . . Nu som før er det vor Grundsætning, at hvad der er tysk, maa forblive tysk.“
(„Hejmdal“ 7. I. 1924.)

Den 7. Januar havde Socialdemokraterne indbudt til et *offentligt Møde* i *Slesvig*, der var besøgt af 1500 Personer, hvor Folketingsmand STAUNING og Rigsdagsmand WELS skulde gøre Rede for Overenskomsten. Stauning talte først, og da Wels var bleven forhindret, talte Partisekretær VERDIECK i Stedet for ham:

„Jeg er bemyndiget til at udtale, at *samtliges socialdemokratiske Organisationer i Slesvig-Holsten uden Undtagelse stiller sig bag Aftalen og anerkender den*. Man vidste, at visse danske chauvinistiske Kredse stræbte efter en Grænseregulering, der skulde gaa længere sydpaa. Ligeledes fandtes tyske Kredse, der tilstræbte en lignende Grænseregulering nordpaa. Dette burde forhindres, og derfor havde man foreløbig anerkendt Grænsen som en Kendsgerning, man for Øjeblikket ikke kunde ændre.“
(„Hejmdal“ 9. I. 1924.)

Ved Mødet havde ogsaa en Række Modstandere af Overenskomsten Ordet for at protestere mod den.

I Tilslutning til Mødet i Slesvig afholdtes lignende Møder i Kiel den 8. Jan. og i Flensborg den 9. Jan. I *Kiel* udtalte det tyske Socialdemokratis Formand, Rigsdagsmand OTTO WELS, at

„Formaalet med den trufne Grænseaftale var, at man vilde arbejde henimod Tilfredshed i Europa. *Det tyske og det danske Socialdemokrati tilbageviste enhver Irredentisme.*“

(„Kieler Zeitung“ 9. I. 1924.)

I det socialdemokratiske „Flensburger Volkszeitung“ refereres Wels' Tale paa følgende Maade:

„Med fuldt Overlæg udtaler vi i vor Overenskomst, at det danske som det tyske Socialdemokrati *afviser enhver irredentistisk Bevægelse*. Vi giver dermed et Signal til hele Verden. Vi modarbejder enhver Erobring, enhver krigersk Hensigt . . . Ingen af os, der har arbejdet med paa Overenskomsten, var af den Overbevisning at have skabt noget for Evigheden. Men vi vidste, at det skulde være noget, der befæstede Følelsen af Ro og Venskab mellem det tyske og det danske Folk, og det skal fremfor alt hidføre det der, hvor det ikke var. Vi raaber til Alverden: Vi ønsker ingen Irredenta! . . . En irredentistisk Kamp mod Danmark vilde ikke betyde, som Nationalisterne mener, at Irredentaen føres ind i Danmark, det vilde ogsaa indvirke paa Polen, Belgien, Frankrig, Italien. Rundt om i Udlandet vilde man vise hen til Erobringsaandens Genopvaagnen, og vi vilde da paany blive udsat for en ligesaa stor Isolering, som vi har oplevet under Verdenskrigen.“
(„Flensb. Volkszeit“ 10. 1. 1924.)

Det socialdemokratiske Blad „Vorwärts“ i Berlin bragte et Telegram fra Mødet, hvori det til Slut hed, at

„den enstemmige Tilslutning og det livlige vedvarende Bifald ved Slutningen af Wels' Tale viste, at vore Partifæller staar fast bag ved Partiledelsen.“

Ved Mødet i Flensborg forsikrede P. MICHELSEN, tidl. Medlem af Nationalforsamlingen i Weimar,

„at man med alle Midler vilde arbejde hen paa at opfylde det i Grænseoverenskomsten tilsigtede Maal.“
(„Hejmdal“ 10. 1. 1924.)

Og Partisekretær VERDIECK fremhævede, ligesom ved Mødet i Slesvig,

„at det tyske og ogsaa det slesvig-holstenske Socialdemokrati fuldtud, alle som en, stod bagved Aftalen, fordi den efter moden Overvejelse var i det tyske Folks Interesse.“
(„Hejmdal“ 10. 1. 1924.)

Overfor den faste og sluttede Stilling, som det tyske Socialdemokrati fastholdt, og som nævnt tillige for at rette et Fremstød mod den preussiske Koalitionsregering besluttede Højrekredsene at forny Angrebet i *den preussiske Landdag* fra 14. Dec., og to tysknationale Landdagsmænd, Dr. WINKLER, Merseburg, og MILBERG fra Slesvig-Holsten, sidstnævnte kendt for sin udprægede danskfjendtlige Holdning, stillede følgende Interpellation til Regeringen:

„Uimodsagt, ogsaa iflg. socialdemokratiske Bladmeddelelser, har Formanden for det forenede socialdemokratiske Parti i Tyskland Wels sammen med de danske Socialdemokraters Førere truffet en Overenskomst, hvorefter *den nuværende Grænse definitivt anerkendes*.

Som Løn for denne Overenskomst skal den socialdemokratiske Presse understøttes med Penge fra Danskerne.

Mener Statsministeriet, hvis Præsident og flere Ressortministre tilhører det forenede socialdemokratiske Parti i Tyskland, at en saadan Overenskomst kan taales?“

(„Hejmdal“ 18. 1. 1924.)

Hvad Beskyldningen for at have modtaget kontant Belønning for Overenskomsten angaar, var den forlængst bleven tilbagevist af tyske Socialdemokrater som usand. „Vorwärts“ skrev Dagen efter, at Interpellationens Ordlyd var bleven bekendt:

„At varetage velforstaaede tyske Interesser i den internationale Forstaaelses Aand, det var Formaalet for Overenskomsten, og kun tysknationale Hjerner kan opfinde den smudsige Løgn, at den tyske Kontrahent har givet sin Tilslutning af Pengehensyn.“

(„Hejmdal“ 19. 1. 1924.)

Interpellationen kom til Behandling i Landdagen den 25. Jan. Den tysknationale Landdagsmand MILBERG begrundede Forespørgslen, idet han hævdede, at der var sket et fuldstændigt Omsving i Socialdemokraternes Holdning. Ministerpræsident Brauns Holdning i nationale Spørgsmaal havde ellers hidtil vakt Glæde.

Paa Regeringens Vegne erklærede Ministerialraad Dr. RATHENAU, at Regeringens tidligere Erklæringer angaaende Grænsespørgsmaalet ikke var bleven paavirkede af Overenskomsten.

Ikke tilfreds med denne Erklæring vedtog alle de borgerlige Partier at tilkalde Ministerpræsidenten, og denne kom til Stede i Landdagen og erklærede, at han intet havde at tilføje, han stod i denne Sag paa det Standpunkt, han flere Gange havde præciseret her i Huset. Var det ikke nok, maatte han bede om, at Debatten udsattes, indtil Statsministeriet kunde træffe Beslutning i Sagen.

Det vedtoges derefter at udsætte Forhandlingen men at lade den socialdemokratiske Landdagsmand BARTELS først faa Lejlighed til straks at svare paa Dr. Milbergs Angreb. I sin Tale udtalte Bartels bl. a.:

„Socialdemokratiets Stilling til Reguleringen af det nordslesvigske Grænsespørgsmaal er bekendt. Mit Parti har bekæmpet Afstemningsmaaden i Slesvig og anser endnu i Dag Afstemningsmaaden som en Uret. Ogsaa Grænsedragningen har vi betegnet som uretfærdig, thi tyske Landsdele er ved denne Grænsedragning bleven bragt ind under dansk Styre. Det er det Standpunkt, som Socialdemokratiet har indtaget ved Afstemningen, hvilken Grundopfattelse det endnu i Dag deler og anser som berettiget.

Men der er i Danmark Kredse, der finder, at denne Grænse ikke er trukket sydligt nok, og i Tyskland Kredse, der holder fast paa den gamle Grænse efter 1864. Vi tilbage-

viser begge Retninger, fordi begge Opfattelser ikke er af Interesse for en Forstaaelse mellem Tyskland og Danmark. I den største Del af det afstaaede Omraade opviser Landet en indtil $\frac{9}{10}$ dansktalende Befolkning, der kun modvilligt og tvungen var ved Tyskland.

I den i den samlede Partipresse offentliggjorte Overenskomst staar fejlagtigt Ordet „vedtaget“. Men om en Vedtagelse kan man ikke tale, thi paa Grund af den angribelige Folkeafstemning er der fastsat og ikke vedtaget en Grænse. Grænsen mellem Danmark og Tyskland bliver derefter i Opraabet betegnet som „lovligt gældende Grænse“. Det er udelukkende Anerkendelse af en Kendsgerning. Denne Grænse er lovligt gældende, Rigsdagen som lovgivende Institution har sanktioneret den. . . .

I Overenskomsten afviser det tyske Socialdemokrati kategorisk alle Planer, der gaar ud paa en *Generobring* af det Omraade, som nu er tilsikret Danmark, men dog ikke saaledes, at der maaske ikke senere kunde tales om en Korrektur af Grænsen“.

(„Hejmdal“ 28. 1. 1924.)

Den fortsatte Debat i Landdagen fandt Sted den 1. Februar. Ministerpræsident BRAUN tog straks Ordet, og hans Udtalelse ved denne Lejlighed maa betragtes som en nøje overvejet Præcisering af Statsregeringens Standpunkt. Hans Udtalelse maa derfor ogsaa bedømmes ud fra det Synspunkt, at han jo som Ministerpræsident ikke kunde give specielt Udtryk for Socialdemokraternes Opfattelse. Han henviste først til sin Tale i den preussiske Landdag den 9. Juni 1923, — hvori han havde rettet et skarpt Angreb paa den danske Agitation syd for Grænsen, men til Slut under Henviisning til Danmarks loyale Neutralitet under Krigen og den danske Hjelpevirksomhed overfor tyske Børn fremhævede, at „vi nærer ikke det mindste Nag til Danmark som Stat og Folk og ønsker at leve i Fred og Venskab med det.“ — Derefter udtalte han:

„Den lovlige fastsatte Grænse maa ogsaa vi anerkende. Ud fra et statsretligt Synspunkt maa jeg anerkende den. Fra Moralens Synspunkt kan jeg lige saa lidt anerkende den som de andre Grænser, der er bleven paatvunget os ved Versailles-Freden. Der er derved tilføjet os Uret. . . . Jeg kan kun gentage, hvad jeg har sagt den 9. Juni: *Vi vil leve med Danmark i Venskab*. Men vi forlanger netop af denne Grund, at man fra ansvarlig Side i Danmark hindrer de uansvarlige Kredse i Danmark i deres Virksomhed. Det er ogsaa i Dag mit Standpunkt. Ved ophidsende Chauvinisme paa denne Side af Grænsen styrker man Chauvinismen hinsides Grænsen.“

(„Hejmdal“ 22. 2. 1924.)

Senere tog Indenrigsminister SEVERING Ordet og fremhævede, at udenrigspolitiske Spørgsmaal „ikke bør afgøres af økonomiske Organisationer og Partier. Den mod Ophidselse af Folkene rettede Tendens billiger jeg fuldtud.“

Ordførerne for Centrum, de tysknationale, det tyske Folkeparti og Demokraterne angreb alle Socialdemokraternes Overenskomst.

Efter Debattens Afslutning udtalte BARTELS til „Hejmdal“s Korrespondent: „Vi er fuldt tilfredse med Ministerpræsident Brauns Erklæring“.

Brauns skarpe Udtalelse mod den „danske Agitation“ sydfor Grænsen maa ses paa Baggrund af de herskende Forhold som Følge af Inflationen i Tyskland dengang. Kronen noteredes den Dag i 650—700 Milliarder Mark!.

Samme Dag fandt Interpellationen i det *preussiske Statsraad* Sted. Her begrundede den for sin udprægede Danskjendtlighed, ogsaa før Krigen kendte Grev RANTZAU-RASTORF Forespørgselen. Han udtalte dog bl. a.: „At Grænsen er lovlig, er utvivlsomt“. Socialdemokraten BAUER tilbageviste Angrebene paa Socialdemokratiets Holdning.

Dermed var Debatten om Socialdemokraternes Grænseoverenskomst afsluttet. De stærke Angreb, der blev rettet imod den, maa bedømmes som et Vidnesbyrd om dens Betydning, men den blev tillige benyttet som Angrebspunkt imod Koalitionsregeringen i Preussen, hvor Højrepartierne gerne vilde sprænge Socialdemokraterne ud fra den ledende Plads.

Men Sagen havde vakt stor Opsigt i hele den europæiske Presse, især fældedes i svenske Blade en skarp Dom. „Vorwärts“ gjorde i en ledende Artikel opmærksom paa den Skade, som tyske Interesser havde lidt ved „de to kæmpemæssige tyske Dumheder“: Forbudet mod de paa tysk skrevne danske Blade og Interpellationen i Landdagen.

Drøftelsen vedblev endnu nogen Tid. I en Artikel i „Hejmdal“ skrev Medlem af det preussiske Statsraad Prof. Dr. R. F. FUCHS i Breslau, der er gift med en dansk Dame fra Aabenraa og velkendt med Forholdene her:

„Ganske bortset fra, at en Ministerpræsident eller en Ressortminister i et Koalitionskabinet altid kun kan afgive en Erklæring, som støttes af det samlede Kabinet, og aldrig kan repræsentere et rent partipolitisk Standpunkt, saalænge Koalitionen skal opretholdes, bestod der i det tysk-danske Grænsespørgsmaal slet ingen principiel Forskel mellem de socialdemokratiske Ministre og deres Parti. . . . Grænsen maa af enhver anerkendes som *lovligt gældende*, selv om dette ikke synes begrundet eller berettiget efter Afstemningsresultaterne.“

(„Hejmdal“ 15. 2. 1924.)

Det socialdemokratiske „*Hamburger Echo*“ beklagede, at Regeringens Repræsentanter „ikke havde imødegaaet Angrebene paa Overenskomsten med den Bestemthed, som de burde“, og fortsatte:

„Naar vi vil leve i god Forstaaelse med vort Nabofolk mod Nord, maa vi ikke mere tillade, at de Vinduer bliver slaaet ind, der skal tjene det venskabelige Samkvem mellem os og Nabofolket.“

(„Hejmdal“ 16. 2. 1924.)

I en Artikel, der fyldte hele Bladets Forside, holdt det socialdemokratiske „*Flensburger Volkszeitung*“ Afregning med de borgerlige Partier, der havde rettet Stormløbet mod Grænseoverenskomsten. Det hed i Artiklen:

„Naar man sammenfatter det altsammen, kan man sige, at ynkkelige Anklagere har sat sig til Opgave at drage det Parti, der ved sine Gerninger har udført mest for Grænsetykerne i Slesvig, ned i Snavset, og at Forsøget er ynkeligt strandet.“

(„Hejmdal“ 18. 2. 1924.)

Den kendte tyske Publicist og Fredsven, Redaktøren af „Die Welt am Montag“, HELMUTH VON GERLACH udtalte i et Interview med „Hejmdal“s Korrespondent i Berlin:

„Jeg staar paa det Standpunkt, at Europa ikke kan falde til Ro, før Tyskland helt og holdent anerkender Versailles-Fredens Grænser. Derfor betragter jeg den Overenskomst, som de danske og tyske Socialdemokrater har afsluttet i Flensborg som den bedste modus vivendi. Jeg — og her taler jeg i den tyske Fredsforenings Navn — *anerkender den bestaaende Grænse som en Kendsgerning og finder, at Tyskland bør acceptere den som en varig Institution.* Det er den første Forudsætning for en endelig Løsning paa Spørgsmaalet.“

(„Hejmdal“ 28. 3. 1924.)

Ved den slesvig-holstenske Provslanddags Aabning den 20. Maj 1924 efter det tyske Rigsdagsvalg den 4. Maj, der havde vist en Fremgang for de danske Stemmer i Mellem- og Sydslesvig fra 4736 i 1921 til 7620, holdt Overpræsident KÜRBIS en Tale, hvori han ogsaa kom ind paa Grænsespørgsmaalet:

„Hvis de Forhandlinger, som inden Krigens Slutning blev førte mellem Preussen-Tyskland og Danmark, havde ført til et afsluttende Resultat vedrørende en Grænsedragning til Fordel for Danmark, saa vilde ingen i Slesvig-Holsten nu tænke paa at angribe en Grænse, der var skabt paa Grundlag af gensidige Overenskomster under Hensyntagen til den frit udfoldede Folkevilje. I Stedet for afbrød Danmark Forhandlingerne og tog den nuværende Grænse, ikke som Grænsebefolkningens frie Afgørelse, men som en Gave ved en tiltvungen Overenskomst, som vi varigt i dens Følger maa føle som en Krænkelse af de Tilsikringer, der var givet os, og af vore Livsrettigheder.“

(„Hejmdal“ 22. 5. 1924.)

Overpræsidentens Fremstilling er dels ikke rigtig med Hensyn til Forhandlingerne mellem Danmark og Tyskland og dels kun en Gentagelse af de fra tysk grænsepolitisk Side stadig fremsatte Synspunkter.

I det kendte tyske Tidsskrift „Die christliche Welt“, hvor Johannes Tiedjes berømte Artikler imod Tvangsfortyskningen fremkom i 1909, skrev Forstanderen for den tyske Mindretals-Højskole i Dornfeld i Galicien, Pastor Dr. FRITZ SEEFELD, en Artikel om Grænseforholdene, som han havde lært at kende ved flere Rejser og ved Ophold i Danmark. Han indledede og sluttede sin Artikel, der kritiserede de tyske Myndigheders Behandling af det danske Mindretal, med følgende:

„Det er ligefrem forfærdeligt at rejse i Danmark som Tysker, thi man maa næsten hver Dag overfor de danske Venner paany skamme sig over sin Tyskhed. . . .

Vil man da ikke forstaa i Tyskland, at det i Nordslesvig drejer sig om helt andre Grænse-

forhold end til de andre Sider i Riget? Skal den gamle sørgelige Kurs, der støder Verden for Hovedet, ogsaa bibeholdes i det „nye Tyskland“? Man har i Tyskland intet lært og intet glemt. Sørgeligt, men den bitre Sandhed.“ („Hejmdal“ 11. 6. 1924.)

En anden tysk Højskolemand, Pastor HANS STØRMER, offentliggjorde en Artikel i „Vossische Zeitung“ den 8. Juli, hvori det hed:

„Vi har desværre i Fredstid forsømt at hidføre en Afstemning i Nordslesvig, der vilde have efterkommet Selvbestemmelsesrettens Krav, og det er ydmygende for os, at vort Nederlag og fransk Magt blev brugt til at bestemme den nye Grænse. Ogsaa vore danske Venner maa forstaa, hvor bitre Tyskernes Følelser maa være, efter at vi saa længe har maattet lide under Frankrigs Naalestiks- og Bajonetpolitik. Det tyske Folks Sjæleliv er sygeligt ophidset gennem de sidste 10 Aars Nød og Lidelser.

Men trods alt: Voldspolitikken maa have en Ende! Truende Taler maa ikke mere høres. Folkelig Tænkemaade maa vinde Plads ogsaa hos os, og derfor bekender jeg mig ubetinget til den Grundsætning: *Grænsen ligger fast* og kan kun ændres ved en fredelig Overenskomst.

I denne Aand har vi, d. v. s. mine Folkehøjskolevenner og jeg virket og vil ogsaa gøre det i Fremtiden.“ („Hejmdal“ 9. 7. 1924.)

En Medarbejder ved „Nationaltidende“, cand. mag. K. BØGHOLM, havde i August 1924 en Samtale med den tidligere tyske Rigskansler Dr. WIRTH, Centrum, hvori denne ogsaa kom ind paa Forholdet mellem Danmark og Tyskland. Hr. Bøgholm skriver:

„Jeg fik under Samtalen det Indtryk, at Wirth ønsker et godt og hjerteligt Forhold til Danmark og med Forstaaelse har sat sig ind i alle herhenhørende Spørgsmaal. Der eksisterer, erklærede Dr. Wirth, nu overhovedet intet dansk-tysk „Spørgsmaal“. Han har ikke paa *noget ansvarligt Sted* fundet *nogensomhelst* Tilbøjelighed til at „gøre op“ med Danmark. Der bestaar det bedste Forhold mellem Danmark og Tyskland. I sin Tid tog Dr. Wirth som Rigskansler Afsked med de tyske Nordslesvigere med de fredeligste Ord, og han har ogsaa lagt Mærke til, at man i Danmark har forstaaet det Sindelag, der laa bag. Siden da har Dr. Wirth aldrig behøvet at give sig af med dette Spørgsmaal.“

(„Hejmdal“ 19. 8. 1924.)

Ved Verdensfredskonferencen i Berlin i Oktober 1924 afholdtes i Udenrigsministeriet en Modtagelsesfest, hvor Formanden for den tyske Fredsforening Professor QUIDDE i sin Velkomsttale særlig henvendte sig til den danske Delegation:

„Det Samarbejde, der er i Gang for gensidig Fred og Forstaaelse mellem Danmark og de østlige europæiske Stater, kan trygt regne med Tyskland som et venligtsindet Forbindelsesled. *Forholdet mellem Danmark og Tyskland er ordnet paa den bedste Maade ved den nye Grænse*, og det vil være let at ordne de Vanskeligheder, der endnu bestaar.“

(„Hejmdal“ 5. 10. 1924.)

I September 1924 vedtog „Deutsche Friedensgesellschaft, Arbeitsgemeinschaft Schleswig Holstein“ at lade Bladet „*Die Brücke*“ være Organ for hele

„Arbejdsfællesskabet“, medens det hidtil kun havde været Organ for den flensborgske Gruppe og hidtil ikke havde deltaget i Grænsedrøftelsen. Der indførtes nu en særlig Rubrik „Tyskland og Danmark“, der redigeredes af Købm. A. ANDERSEN, Flensborg, og i en Programartikel redegjorde han for Fredsselskabets Opfattelse af Grænsespørgsmaalet. Artiklen sluttede med følgende:

„Med den afstukne Grænse kan tyske og danske affinde sig. Den var under de givne Omstændigheder den bedste Løsning. Aldrig er der blevet trukket en lykkeligere Grænse end 1920 i Slesvig, i et Land, hvor to Nabofolks Kulturer har blandet sig med hinanden. Netop det skal foranledige os til at slaa en Bro mellem Tyskland og Danmark-Skandinavien.“

(„Hejmdal“ 7. 10. 1924.)

Udtalelserne om Grænsen bliver nu i den følgende Tid sjældnere. Man faar Indtryk af, at Emnet er uddebatteret. Men Drøftelsen havde faaet sit særlige Præg gennem de fra tysk Side fremkomne Udtalelser, der er anført ovenfor, tillige med de Udtalelser, der samtidig fremkom fra fremtrædende politiske Personer og Videnskabsmænd *i de nordiske Lande*, og som alle *bestemt afviste de tyske Krav om en Grænserevision*. Disse nordiske Udtalelser havde en meget afdæmpende Virkning sydfor Grænsen.

Grænsedrøftelsen fortsattes imidlertid derefter under en noget anden Form, idet den mere kom til at dreje sig om Mindretalsordningen paa begge Sider af Grænsen — den tyske Mindretalsordning for det danske Mindretal kom jo først i 1928 — og om en Afspænding i Forholdet mellem Tyskland og Norden, hvorunder det i stigende Grad fra tysk Side fremhævedes, at der maatte ske en Udjævning og Tilnærmelse, og at Slesvig-Holsten maatte blive *Broen*, der førte fra Tyskland til Norden.

I denne Drøftelse om Forholdet mellem dansk og tysk i Grænseomraadet deltog Fru MAGDA HOPPSTOCK HUTH med en Artikel, der fremkom i et tysk Tidsskrift ved Nytaarstid 1926. Fru Hoppstock Huth var Formand for den internationale Kvindeliga for Fred og Frihed i Tyskland. Hun er født i Flensborg og havde paa en Rejse studeret Forholdene i Nordslesvig efter Genforeningen. Hun skrev bl. a. i sin Artikel overfor Paastanden om, at den danske Krone i Afstemningstiden havde udøvet et stærkt Tryk paa Afstemningen:

„Denne Paastand er ganske vist rigtig, kun bliver der draget en falsk Slutning, naar det hedder, at den saakaldte I. Zone vilde være bleven tysk, dersom Afstemningen havde fundet Sted under en for Tyskland gunstigere Konstellation. Resultatet vilde nemlig være blevet det samme, fordi der i Nordslesvig virkelig fandtes en stærk Majoritet for Danmark, og det vilde derfor slet ikke ved Afstemningen være kommet an paa et Par Medløbere,

der kan være erhvervet ved et Par danske Flæskepakker. . . . *Sprogligt kunde Grænsen ikke være lagt retfærdigere*, end hvor den nu løber.“ (,,Hejmdal“ 12. 1. 1926.)

En anden af Fredsvennerne i Tyskland, den tidligere, frisindede Landdagsmand Dr. LEONHARDT i Kiel, der før Krigen havde staaet som en udpræget Modstander af Tvangspolitikken i Nordslesvig, udtalte overfor en Korrespondent til „Dannevirke“:

„*Fredsvennerne i Tyskland anerkender Grænsen uden Forbehold*. De staar paa det Standpunkt, at der for Tiden gives vigtigere Spørgsmaal at løse. De har allerede for længe siden begyndt at arbejde for en Udjævning og en saavel kulturel som økonomisk *Tilnærmelse* mellem dansk og tysk.

— Mener De da, at den nye Grænse i al Fremtid vil ligge fast?

— Ja, svarer Dr. Leonhardt, og fortsætter med stærkt Eftertryk: Der gives kun en Mulighed, hvorved Nordslesvig atter maa blive tysk, og det er *Krigen*. At der nogensinde vil udbryde Krig for en saadan Bagatels Skyld, som det nordslesvigske Spørgsmaal jo er, derfor bevare os Gud! I Tyskland, hvor man jo næsten intet kender til det nordslesvigske Spørgsmaal, tænker jo ingen paa saadan noget. Naar Tyskland træder ind i Folkeforbundet, [det skete 10. Sept. 1926], er en Krig og en „Tilbagevenden“ af Nordslesvig jo umulig.“ (,,Dannevirke“ 3. 2. 1926.)

Overfor de mere afdæmpede Røster fra tysk Side mente den tyske Vælgerforening i Nordslesvig at maatte gøre et Fremstød, og den vedtog paa et Delegeretmøde i Tinglev den 2. Okt. 1926 at ændre sine Vedtægter, saa disses § 2 fik følgende Ordlyd:

„Schleswigscher Wählerverein anerkender ikke, at det [Selvbestemmelsesrettens rene og retfærdige Gennemførelse] er sket ved Fastsættelsen af Danmarks Sydgrænse og kræver derfor en ny Afgørelse.“

Hermed havde den altsaa yderligere fremhævet Grænserevisionskravet som sit Program.

Ved Indvielsen af Jernbanedæmningen til Sild den 1. Juni 1927 var Rigspræsident HINDENBURG til Stede. Han aflagde først et Besøg i Kiel, og ved Modtagelseshanketten her den 30. Maj holdt Overpræsident KÜRBIS en Tale, hvori han ogsaa kom ind paa en Omtale af Grænsen, at „den ikke var lagt, som Retfærdigheden byder og paa Grundlag af Folkenes Selvbestemmelsesret, men det gjaldt om at slaa Bro over Grænsen“. Han fremhævede videre, at Tyskland var forpligtet til at garantere det danske Mindretal Retten til at pleje dets kulturelle Samhørighed mod Nord. Overborgmester Dr. TODSEN brugte meget skarpere Ord og talte om „den paatvungne Grænsedragning“ og om en Genforening med

de „fraskilte tyske Folkefæller“. I sin Svartale lod Rigspræsident HINDENBURG sig dog ikke lokke saa langt ud, men talte kun om, at Nordmarkens økonomiske Opland

„var et værdifuldt Stykke tysk Moderjord, hvis Tab maatte efterlade smertende Saar hos alle Tyskere. Til Trods for det haarde Skæbneslag bliver de Mænd og Kvinder, som bebor dette Land, dog ved at holde sig oprejste og være tro, og det er mig en kær Pligt i det tyske Riges Navn at bringe alle de tilstedeværende og alle Beboere af denne hav-omslyngede Provins en Tak derfor.“
(„Hejmdal“ 31. 5. 1927.)

Dagen efter gentog Rigspræsidenten denne Tak i Flensborg og talte om „den nye dybtgribende Grænsedragning, som ikke tager tilstrækkeligt Hensyn til vort folkelige Omraade.“
(„Hejmdal“ 31. 5. 1927.)

Rigspræsidentens Udtalelser var saaledes holdt i ret almindelige og afdæmpede Former og gav ikke Udtryk for noget Krav om en Grænserevision, hvad der var saa meget mere paa sin Plads, som der ogsaa var indbudt Repræsentanter for det danske Mindretal ved Modtagelsen i Flensborg.

Under Arbejdet for at virkeliggøre Planen om en tysk-nordisk Universitetsuge opholdt Prof. SCHEEL — der, efter at han 26. Okt. 1926 var bleven valgt til Formand for „Schleswig-Holsteiner-Bund“, i sin Programtale i Neumünster havde angivet en ny Kurs i den tyske Grænsepolitik — og Dr. SCHIFFERER sig i Efteraaret 1927 i København, og i et Interview med Venstres Pressebureau fremsatte Professor SCHEEL følgende Udtalelse om Afstemningen:

„Jeg beklager, at den skete i Forbindelse med Versailles-Freden. For Forholdet mellem Danmark og Tyskland havde det været bedre, om de to Ting ikke var blevet kædet sammen.“

Paa Spørgsmaalet, om han mente, at Slesvig Holsten atter kan blive, hvad man saa ofte har udtalt Haabet om, en *Folkebro mellem Nord og Syd*, udtalte Prof. Scheel:

„Ja, det mener jeg, og det vil jeg arbejde for. Og jeg maa i denne Forbindelse have Lov til at paapege, at Størstedelen af Tyskerne i Nordslesvig staar paa min Side i denne Sag. Og vi har fremdeles Grund til at antage, at vort Arbejde og vore Planer billiges af en stor Del af indflydelsesrige [massgebliche] Tyskere i Nordslesvig.“

(„Hejmdal“ 12. 10. 1927.)

Under et Ophold i København skrev den tyske Forfatter ERNST TOLLER i „Socialdemokraten“:

„Det dansk-tyske Spørgsmaal er i Tyskland kun i snævrere Forstand kendt, og dog burde det kendes af en bredere Offentlighed. En Trediedel af det Land, som Preussen i 1864

erobrede fra Danmark, er efter en Folkeafstemning paany tilfaldet Danmark. Afstemningen foregik under det Mindstemaal af Paavirkning, som Afstemninger altid er underkastede. Den omtalte Landstræknings Tilbagevenden til Danmark blev anerkendt de jure af den tyske Republik.“
(„Socialdemokraten“ 15. 1. 1928.)

I andet Bind af sine Erindringer fremdrog Operasanger JOHANNES FØNSS en Udtalelse af afdøde Rigspræsident EBERT, som denne havde fremsat overfor ham i en Samtale i 1920 om Spørgsmaalet, hvorledes han saa paa Ordningen af det sønderjydske Spørgsmaal. Johannes Fønss bemærker, at han straks gik hjem og nedskrev Udtalelsen, der lød saaledes:

„Jeg er glad ved, at det sønderjydske Spørgsmaal endelig naaede frem til en Løsning, som for længst burde være gennemført i Fredens Dage før Verdenskrigen. Og jeg ikke alene haaber, at denne Løsning er den bedste, men venter ogsaa, at den i det lange Løb vil vise sig at være det.“
(„Hejmdal“ 17. 12. 1928.)

Henimod Slutningen af det første 10-Aars Udløb efter Genforeningen blev det klart, at den Stresemannske Forsonings- og Forstaaelsespolitik, som var blevet indledet med Locarno-Overenskomsten, der var bleven underskrevet i London den 1. December 1925, ogsaa var slaaet igennem i Grænsepolitiken. Fra nu af støttes fra alle betydende Sider i Tyskland Bestræbelserne for at skabe Grundlaget for et godt Naboforhold mellem Tyskland og de nordiske Lande. Et Udtryk derfor er bl. a. Prof. Scheels og Dr. Schifferers Bestræbelser for den tysk-nordiske Universitetsuge, den tyske Mindretalsordnings Gennemførelse, o. s. v. og lidt efter lidt kan der i Grænsedrøftelsen iagttages en voksende Afspænding, som de følgende Citater vil vise.

I Anledning af 10 Aars Dagen for Afstemningen i II. Zone 14. Marts 1930 havde Venstres Pressebureau bedt Ministerialraad JOHS. TIEDJE om en Udtalelse, som denne fremsatte i skriftlig Form. Det hed bl. a. heri:

„Det er mig uforstaaeligt, at det skulde være det gentagne udtalte Revisionskrav, der skulde være den alvorligste Hindring for et godt Forhold til det skandinaviske Norden. Folkeenheden lever, dens Grænser forandres som ved et Aandedræt. . . . Tyskland har forøvrigt ved Versaillesfreden faaet Revisionskravet anerkendt de jure. Desuden er Versailles-Traktaten ikke bleven overholdt ved den Grænsedragning, der i sin Tid er sket til Ugunst for Tyskland. . . . Mig er det heller ikke bekendt, at Tyskland, Regering eller Folk, fortsat har anmeldt Revisionskravet. Tværtimod staar det tyske Folk i Begreb med gennem Young-Planen at tage Byrder paa sig i 3 Generationer, og er ved sin Østgrænse udsat for en saa skæbnesvanger Belastning af Slaverne, at sikkert enhver ansvarsbevidst Rigsregering vil udsætte Anmeldelsen af de Revisionskrav, der tilkommer den, til et belejliger

Tidspunkt. Hvilke Fordringer de afstaaede Tyskere rejser, er deres egen Sag. Jeg betragter enhver afstaaet Nationalitet som suveræn i, hvad der angaar dem som Folk. . . .

Jeg tror, at de store Kulturopgaver, der ligger i Forbindelsen mellem Nord og Syd, er paa den bedste Vej til at blive løst, naar de ikke hindres i at blive det gennem uretfærdige politiske Krav. Som et saadant vil jeg anse den fra dansk Side saa ofte stillede Betingelse, at vi Tyskere en Gang for alle skulde give Afkald paa ethvert Revisionskrav, ligesaa lidt som jeg vil billige ethvert ikke tidssvarende Revisionskrav fra tysk Side. Naar det lille Danmark kunde tie og vente i 50 Aar i Tillid til Pragfredens Art. 5, saa vil mit tyske Fædreland ogsaa kunne vente 3 Generationer. Dette Stridspunkt vil vi nulevende ikke kunne skaffe ud af Verden.“

(„Hejmdal“ 14. 3. 1930.)

Ved selve Afstemningsfesten i Flensborg, hvori Ministerialraad TIEDJE deltog som Regeringens officielle Repræsentant, udtalte han,

at Revisionskravet ved Slesvigs Grænse ikke er nogen Realitet. „Maaske rejses det en Gang i Fremtiden, men maaske vil ogsaa kommende Generationer se helt anderledes paa Spørgsmaalet om nationale Grænser, end vi gør nu, saa det mister sin Betydning“.

(„Hejmdal“ 15. 3. 1930.)

Disse Udtalelser af Tiedje maa der tillægges saa meget større Vægt, da han fremsatte dem som Regeringens Repræsentant, og han har selv bekræftet, at de i Forvejen var *godkendt af Regeringen*. I Overensstemmelse hermed var endvidere et Telegram fra den preussiske Ministerpræsident BRAUN til 10 Aars-Afstemningsfesten, der blev oplæst af Overpræsident KURBIS, og som var bemærkelsesværdig ved, hvad det *ikke* indeholdt:

„Den preussiske Statsregering ihukommer med Taknemlighed den Dag, da for 10 Aar siden Befolkningen i II. Afstemningszone bevidnede sin Troskab til det tyske Fædreland og til den tyske Kultur i Handling og derved ogsaa gav de paatvungne andre Folkeafstemninger ved de tyske Grænser et lysende Eksempel paa Troskab. Gid Aanden fra hine Dage maa virke fremdeles og fæstne den tyske Samfundsfølelse og med Slesvig-Holsten bære hele Fædrelandet hen ogsaa over økonomisk alvorlige Tider, som vi hidtil har gennemlevet, til ny Blomstring. Det vil ikke komme til at skorte paa den preussiske Regerings Hjælp dertil.“

(„Hejmdal“ 15. 3. 1930.)

Det svarede ogsaa godt hertil, at da „Schleswig-Holsteiner-Bund“ samme Dag holdt Generalforsamling i Flensborg, fremkom der hverken i Formandens Tale eller i den vedtagne Resolution nogen Hentydning til Grænserevisionskravet.

Kort Tid efter blev den tyske Gesandt i København Hr. VON HASSEL forflyttet til Belgrad, og i et Interview udtalte han til „Berl. Tid.“:

„Jeg maa indrømme, at der hersker Meningsforskel i den Metode, hvorefter Grænsen er bleven reguleret. Men *det Spørgsmaal vil aldrig mere kunne foranledige en Krig mellem Dan-*

mark og Tyskland. Afgjort er det i hvert Fald, at Danmark ikke længere har noget at frygte mod Syd, og at Grænseproblemet aldrig mere vil blive et Spørgsmaal af magtpolitisk Natur.

Der er forøvrigt heller ikke Tvivl om, at Stemningen paa begge Sider af Grænsen har bedret sig betydeligt i de senere Aar. Det er, ligesom der blæser en mildere Vind, og som om den Tid er kommen, hvor man kan tale roligt og sagligt om de Ting, der i tidligere Aar bragte Sindet i det vildeste Oprør, blot de svagt blev berørte.“

(„Berl. Tid.“ 27. 3. 1930.)

Ved en Afskedsfest, der holdtes for Gesandten i Langelinjes Pavillon, udtalte han:

„Det danske og det tyske Folk har en fælles Grænse. Gid den ridderlige Tone, som nu er den herskende, maa bevares. Om de to Mindretal paa hver Side af Grænsen faar Fornemmelsen og Forstaaelsen af, at de, naar de iøvrigt loyalt opfylder deres Pligter mod den Stat, de tilhører, kan leve deres erhvervsmæssige, politiske og aandelige Liv ukrænket, saa behøver de ikke at blive en Hindring mellem de to Folk, men kan tværtimod danne Bro.“

(„Hejmdal“ 30. 4. 1930.)

De samme Tanker gav Hr. VON HASSEL Udtryk for i et Interview, som Redaktør ERNST SCHRÖDER i Flensborg offentliggjorde gennem sit Korrespondenzbureau-Nordschleswig. Gesandten udtalte, at han

„efter 3 Aars Virksomhed i Danmark var kommen til den Overbevisning, at Forudsætningen for et sundt og godt Forhold er givet, naar man ikke lader den historiske Udvikling og Forholdene, som de er, ude af Øje eller tilslører dem. Man maa heller ikke gaa for hurtigt frem, men Skridt for Skridt under Erkendelse af, hvad der er muligt at naa. Man vil da se, hvilken Fylde af fælles Interesse, der fører tyske og danske sammen, og hvor let det er at samarbejde, naar man gensidig holder hinanden for anstændige Karle, og uden Tilsløring taler aabent om alt. Man vil da hurtigt mærke, at i Grunden er Størstedelen af alt det, der nogensinde har staaet Danmark og Tyskland imellem, nu faldet bort. Det, som endnu er tilbage, vil under den europæiske Udviklings Gang skrumpe mere og mere sammen. Naturligvis bestaar der virkelig endnu i Øjeblikket tysk-dansk Meningsforskel i Grænsespørgsmaalet, men dette Spørgsmaal vil efter min faste Overbevisning ingensinde mere blive Genstand for magtpolitiske eller krigerske Metoder.“

(„Hejmdal“ 2. 5. 1930.)

Til Slut endnu et Citat, der er fremkommen ganske isoleret og uden direkte Foranledning fra dansk Side. I et Interview, som Redaktør GEORG GRETOR offentliggjorde i „Politiken“ 15. Sept. 1931 med den stedfortrædende Chefredaktør for „Hamburger Fremdenblatt“, Professor i Historie ved Hamborgs Universitet ALFRED HERMANN, udtalte denne:

„At Elsass Lothringen er bleven overladt til Frankrig og Nordslesvig til Danmark, har vel de fleste Tyskere allerede i den sidste Tid affundet sig med. Særlig hvad Nordslesvig angaar,

saa interesserer man sig nu efterhaanden i Tyskland kun for det tyske Mindretals kulturelle Vilkaar.“
 („Politiken“ 15. 11. 31.)

Udtalelsen er, efter at den er nedskrevet, godkendt af Professor Hermann.

De ovenanførte Citater, der vil blive staaende som vægtige Argumenter mod tyske Grænserevisionskrav, vil, naar de læses i Sammenhæng, og naar Tidspunktet, da de enkelte Udtalelser blev fremsat, tages i Betragtning, trække en tydelig Linje op i Grænsedrøftelsen. Og denne Linje ender — og her har man Lov til at spore Stresemanns Politik og „Locarno-Aanden“ — i en meget tydelig Afspænding.

Denne Afspænding har endvidere i det sidste Aar givet sig Udtryk i mangfoldige Udtalelser. Det var meget paafaldende, at da „Flensburger Nachrichten“ før 10-Aars-Afstemningsfesten i Flensborg 1930 forsøgte at bringe de gamle hadske Kamptoner frem fra Afstemningen i 1920, blev den kraftigt imødegaaet fra tysk Side, af Mænd som Red. Ernst Schröder, fhv. Landraad Adler, Red. P. Michelsen, Chr. Tränckner o. fl., hvis Standpunkt jo fandt fuld Godkendelse ved Ministerialraad Johs. Tiedjes Udtalelser.

Og den følgende Tid bekræftede Afspændingen. Den 8. Maj 1931 havde Flensborg i Anledning af Østersø-Aaret indbudt danske og tyske Pressefolk til en Sammenkomst i Flensborg, der ligesom hele Østersø-Aaret stod under Mottoet: „Flensburg, die Brücke zwischen Deutschland und Dänemark“. Her mødtes danske og tyske Pressefolk fra begge Sider af Grænsen, sammen med Flensborg Bys højeste Embedsmænd, baade i den danske Duborgskoles smukke Festsal, hvor Børnene sang danske Fædrelandssange, i Flensborghus og senere i „Alt Flensburger Haus“ og i den nye Pragtbygning „Deutsches Haus“, hvor der paa det store Orgel spilledes et Præludium, hvis ofte gentagne Motiv var den gamle, af danske og tyske kendte Salme „Wie schön leuchtet der Morgenstern“, „Af Højheden oprunden er en Morgenstjerne klar og skær“. Sikkert for alle Deltagerne gribende Øjeblikke. Og ved den paafølgende Middag udtalte Overborgmester Dr. v. HANSEMANN, at „vi kan ikke stirre os blinde paa Grænsen, vi har i mange Henseender et fælles Maal, og vi er klare over, at vi kan gaa et langt Stykke sammen.“

Det var nye Toner, og de fandt Ekko paa dansk Side ved Grænseforeningens Møde paa Skamlingsbanken faa Dage efter, den 17. Maj, i de Taler, som holdtes af to af det danske Mindretals Førere sydfor Grænsen, Red. KRONIKA og Lærer NIELS KJEMS. Og Gensvaret herpaa blev givet af „Schleswig-Holsteiner-

Bund's Formand Gdr. IVERSEN, Munkbrarup, ved det tyske Mindretals Fest paa Knivsbjerg den 28. Juni 1931, idet han udtalte: „Vi har *en ærlig Vilje til et klart og godt Naboforhold* til vore Naboer mod Nord, men den nuværende Grænse beror paa et Brud paa Vaabenstilstandstraktaten af 5. Nov. 1918. *Fællesinteresser gør Tilnærmelsen mere og mere paakrævet, og den i de senere Aar indtraadte Afspænding maa hilses med Glæde.*“

Men denne Afspænding og denne Linje i Udviklingen, der forøvrigt kan paa-peges og konstateres paa mangfoldige andre Omraader, som der ikke har været Plads til at komme ind paa her, hviler jo paa Grænsen af 1920, der for alle Tider vil være knyttet til H. P. HANSENS Navn.
